УДК 911.2 (075.8)

А.В. Гудзевич
м. Вінниця, Україна

«ГЕОГРАФІЯ ОБЛАСТІ» У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Державний стандарт вищої географічної освіти передбачає здійснення переходу від роздільного вивчення фізичної і соціально-економічної географії до інтегрованого курсу. Це обумовлено важливістю вирішення складних завдань, які стоять перед сучасним суспільством. Географічна наука, досліджуючи складноорганізовані просторово-часові системи, використовує комплексний підхід як стратегію і засіб пошуку оптимальних шляхів розвитку різних територій, вирішення географічних завдань і глобальних проблем людства [1]. Комплексне вивчення свого краю на прикладі адміністративної області передбачає курс «Географія області». Він має узагальнити вивчення фундаментальних дисциплін з фізичної і економічної географії України. Принцип цілісності задає певну стратегію вивчення регіону й обумовлює інтегрованість не тільки географічного, але й гуманітарного знання. Комплексний підхід забезпечує вивчення географічних районів як цілісних природно-суспільних просторів.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження рідного краю охоплюють широке коло природничо-географічних, суспільно-географічних, еколого-економічних, соціально-культурних питань і мають яскраво виражений міждисциплінарний характер. Проблемні питання розвитку географії рідного краю в останні роки розкрито в працях М. Кострици [3], М. Крачило [4], В. Круля [5], В. Обозного [6], О. Тімєць [7] та інших дослідників. Але в сучасних умовах розвитку освіти дедалі більше зростає увага до проблем прагматичної дидактики, яка, у свою чергу, вимагає створення системної методичної моделі. Для належного методичного забезпечення цієї новації необхідно додати особистість, яка навчається, і засоби навчання [2]. Взаємоузгодження цих елементів у сучасній дидактиці, як і нові тенденції, які виражаються в переході від роздільного вивчення фізичної і соціально-економічної географії до інтегрованих курсів означає заміну покомпонентного підходу комплексним, що повинно дещо підсилити наукову популяризацію природничо-географічних знань та вказує на конструктивність такого підходу на сучасному етапі формування географічного знання.

Метою статті є визначення методичного аспекту навчального курсу «Географія області» для ефективного використання у підготовці вчителів-географів.

Виклад основного матеріалу. Формування фахової компетентності географа передбачає використання різних форм навчання й виховання. Лабораторна робота — одна з форм навчальної роботи студентів, мета якої закріплення теоретичного матеріалу лекцій, більш глибоке його засвоєння, формування практичних умінь та навичок. Як свідчить авторський досвід, використання лабораторного практикуму дозволяє підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу, доповнити та проконтролювати рівень знань і вмінь студентів. Необхідність організації та смислового наповнення практикуму з курсу «Географія області» випливає із концепції стандарту вищої базової географічної освіти [8], яка розвивається на природничо-географічному факультеті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Лабораторний практикум з «Географії області» розроблений автором публікації відповідно до навчального плану з підготовки спеціаліста з галузі знань 0401 Природничі науки за спеціальністю 7.04010401 Географія* денної форми навчання. Він орієнтований на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними методами та прийомами навчання відповідно до документів, що регламентують зміст освіти.

Модульна структура курсу укладена з урахуванням спеціальних компетенцій (предметної, картознавчої, процесуально-технологічної, інформаційно-дослідницької, мотиваційної і ціннісно-змістової) та фундаментальних *принципів*:

© А.В. Гудзевич, 2015

– системності, відповідно до якого всі елементи регіонального курсу (цілі, завдання, зміст, очікувані результати) чітко взаємозв'язані, мають внутрішню логічну структуру;

– доступності, на основі якого здійснюється відбір регіонального змісту відповідно до фаху;

– спадкоємності і перспективності, покладені в основу структуризації змісту курсу, регулюючого отримання студентами освіти на різних етапах навчання, як цілісний, безперервний процес.

Основними *критеріями* відбору змісту інтегрованого курсу «Географія області» є:

– гуманістична і культурологічна спрямованість регіонального змісту освіти;

– можливості реалізації діяльнісного підходу і позитивний вплив на розвиток особи студента відповідно до його вікових особливостей і ступеня соціалізації;

– ступінь інтеграції регіональної інформації з даними про загальноукраїнські процеси соціокультурного і економічного розвитку;

– значущість в історичному і сучасному контексті суспільно-економічного розвитку Вінниччини.

Основна *мета курсу* — повноцінна реалізація діяльнісного підходу, тобто формування умінь і прийомів дослідницької культури студентів, удосконалення умінь працювати з краєзнавчими джерелами інформації, створення умов для самовизначення і саморозвитку особи, становлення соціально відповідальної поведінки по відношенню до історичної спадщини, природного, соціокультурного середовища, розвиток потреби в дослідженні і перетворенні території рідного краю.

Звідси, вивчення «Географія області» спрямоване на досягнення наступних *цілей*:

– освоєння знань студентами про історичні, етнографічні особливості краю, культуру, природу, населення і господарство своєї області;

– поглиблення навиків науково-дослідної, пошуково-краєзнавчої діяльності студентів;

– оволодіння елементарними методами краєзнавчого пізнання, уміння працювати з різними джерелами інформації;

– формування особи, готової реалізовувати свої здібності в специфічній для регіону природно-кліматичному, економічному, соціальному, освітньому середовищі;

– формування особи фахівця як гідного громадянина України, носія, користувача і творця соціокультурних цінностей і традицій рідного краю, активного учасника соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного розвитку Вінницької області в цілому, особи з активною, творчою життєвою позицією, заснованою на патріотизмі, толерантності, традиційних сімейних і трудових цінностях.

У процесі вивчення курсу здійснюється поточний, тематичний і підсумковий контроль. Передбачено виконання усіма студентами індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ). Одним з варіантів може бути створення портфоліо робіт.

Виконання завдань лабораторного практикуму передбачає вимоги до рівня підготовки студентів. У результаті вивчення курсу студенти повинні *знати, розуміти*:

– основні джерела інформації з історії, географії краю;

– основні етапи і ключові події історії рідного краю з найдавніших часів до наших днів; історичних діячів краю;

– найважливіші досягнення культури і системи цінностей, краї, що сформувалися в порцесі історичного розвитку;

– специфіку географічного положення, адміністративно-територіального поділу Вінницької області, особливості її природи, населення, основних галузей господарства, геокомплексів і внутрішньообласних економічних районів;

– причини соціальних, економічних і екологічних проблем своєї місцевості і рідного краю загалом;

– спеціалізацію внутрішньообласних економічних районів;

– історію виникнення народних ремесел, основні етапи розвитку історії архітектури і

художнього розвитку Вінницької області;

– творчість майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва, видатних художників рідного краю — художників, скульпторів і графіків;

– основні види і жанри образотворчого мистецтва Вінниччини;

– особливості сакральних об'єктів.

Окрім того вони повинні набути багатьох навиків і вмінь, зокрема уміти *показувати*:

– на карті межу області, міста, райони, крупні сільські населені пункти і інші географічні об'єкти, місця значних історичних подій;

– *розповідати* про найважливіші події історії краю і їх учасниках, показуючи знання необхідних фактів, дат, імен, термінів;

– виявляти авторську позицію;

– виражати своє відношення до подій минулого та сучасності;

виділяти, описувати і пояснювати:

– особливості природних умов, головні риси населення галузевої і територіальної структури господарства області і свого адміністративного району (міста); своєрідність ландшафтів рідного краю;

– сенс вивчених історико - географічних понять і термінів;

– давати опис подій історії краю і пам'ятників культури;

– використовувати набуті знання при написанні творчих робіт, звітів про екскурсії, рефератів.

визначати (вимірювати):

– головні риси географічного положення свого населеного пункту, району і області, їх вплив на природні умови, історію заселення та економічний розвиток;

– особливості умов життя, роботи і побуту людини на території області; головні риси розміщення міського і сільського населення; тенденції в структурі зайнятості населення;

– природні і історичні передумови розвитку господарства;

– основні риси розвитку АПК;

– рівень ефективності виробництва на підприємствах провідних галузей економіки області;

– місце області і окремого підприємства в системі географічного розподілу праці;

– раціональність економічних зв'язків підприємства і області в цілому; напрямів і складу вантажопотоків;

– значні, типові і унікальні природні та соціально-економічні об'єкти свого району й області і показувати їх на карті;

– співвідносити дати подій історії рідного краю і вітчизняної історії; визначати послідовність і тривалість найважливіших подій історії рідного краю; співвідносити і порівнювати загальні історичні процеси і факти з історії краю, виявляти їх істотні риси;

– групувати їх за заданою ознакою; пояснювати своє відношення до найбільш значних подій і осіб історії краю, досягнень культури краю.

знаходити і аналізувати інформацію про умови життєдіяльності людей в області і впливи виробництва на конкретні умови життєдіяльності людини у Вінницькій області; моделювання тематичних карт регіону; проектування господарської, екологічної ситуацій на території рідного краю; оцінки ефективності виробництва на підприємствах області;

наводити приклади:

– гірських порід, основних типів ґрунтів, типових представників рослинного і тваринного світу, рідкісних і зникаючих видів;

– вироблюваній продукції на найважливіших підприємствах області;

– природних і суспільних проблем рідного краю і їх впливу на здоров'я, тривалість життя та працездатність населення;

володіти навиками дослідження і просторової організації навколишнього середовища своєї місцевості;

прогнозувати:

– зміну компонентів природи ПТК на прикладі ландшафтів своєї місцевості;

– темпи зростання населення області, тенденції зміни вікового складу населення, чисельності економічно активного населення;

– тенденції розвитку екологічної та політичної ситуації своєї місцевості, області;

використовувати набуті знання і уміння в практичній діяльності і повсякденному житті для:

– розуміння історичних причин і історичного значення подій і явищ у сучасному житті;

– висловлювання власних думок про історичну спадщину народів краю, України і світу;

– пояснення норм соціальної поведінки, що історично склалися;

– вирішення практичних завдань за визначенням умов життя людини в різних районах області;

– визначення ситуації на ринку праці; вибору професії, затребуваної в регіоні;

– вирішення проблем навколишнього середовища і соціально-економічної сфери;

– організації спілкування з людьми різних національностей, релігійних вірувань і соціальних груп;

– формування власних поглядів і висновків про історичну спадщину народів краю, на проблеми взаємовідношення суспільства і природи, соціально-економічного розвитку регіону; проведення регіональної політики в країні і регіоні; територіальної справедливості і комплексного просторового «здоров'я» рідного краю;

Лабораторні роботи практикуму з «Географії області» передбачають розв'язання географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-дослідження, соціологічного опитування, дискусій, семінарів, презентацій, моніторингових досліджень, написання рефератів, творчих робіт, індивідуальних і колективних проектів. Мета проведення цих робіт може бути різною — мотиваційною, контролюючою тощо.

Виконання завдань, тестів, робіт з контурними картами потребує широкого залучення різних методів вивчення курсу «Географія області»: описового, порівняно-географічного, типологічного, картографічного, статистико-математичного і низки інших. Застосування цих методів дозволяє підвищити ступінь зацікавленості студентів у вивченні курсу, активності і самостійності в їх роботі.

Лабораторний практикум містить низку лабораторних робіт, кожна із яких передбачає виконання групових та індивідуальних завдань. Пропоновані завдання різні за складністю, формою їх виконання. Вони мають пошукове, творче спрямування, що сприяє розвитку навиків самостійного здобування знань та інформації (робота з науково-популярною літературою, аналіз інформації за картами посібника, атласу, робота з контурною картою, пошук необхідної інформації).

Додатки містять таблиці, схеми, які студенти використовують для виконання самостійних і практичних завдань. Якісному виконанню лабораторних робіт повинна сприяти попередня теоретична підготовка згідно з програмних запитань курсу географії області. Такий взаємозв'язок методологічного, теоретичного і практичного блоків забезпечить цілісну систему професійної підготовки майбутніх учителів-географів необхідної вчителеві географії для реалізації функцій фахової компетентності.

Висновки. Використання краєзнавчих методів і форм в освітньо-виховній діяльності, зокрема при вивченні адміністративної області, надає географічній освіті цілісного характеру. Лабораторний практикум уможливлює фахову компетентність, яка формується шляхом залучення цілої низки її видів: предметної, картознавчої, процесуально-технологічної, інформаційно-дослідницької, мотиваційної і ціннісно-змістової.

Подальші завдання методичної роботи необхідно спрямовувати на вдосконалення самого змісту завдань, що є обов'язковою умовою досягнення певного рівня фахової підготовки.

Література:

1. Гудзевич А.В. Просторово-часова організація сучасних ландшафтів: теорія і практика : [монографія] / А.В. Гудзевич. — Вінниця : Віндрук, 2012. — 232 с.

2. Гудзевич А.В. Еколого-краєзнавчий практикум (на прикладі околиці м. Вінниця) : [навч.-метод. посіб.] / А.В. Гудзевич, Л.С. Гудзевич, Н.В. Баюрко. — Вінниця: Гіпаніс, 2002. — 30 с.

3. Кострица М.Ю. «Географія рідного краю»: ретроспективний погляд крізь XX століття // Краєзнавство. Географія. Туризм. — 2003. — № 1 (294). — С. 6-8.

4. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник. — К.: Вища школа, 1994. — 191 с.

5. Круль В.П. Краєзнавство: матеріали для практичних і семінарських занять та вказівки до їх виконання (для студентів географічного факультету) / В.П. Круль; За ред. Я. Жупанського. — Чернівці: Рута, 1998. — 158 с.

6. Програми педагогічних університетів з краєзнавчого циклу навчальнихдисциплін / Укладач В.В. Обозний. — К.: ТОВ «Міжнар. фін. агенція»,1998. — 73 с.

7. Тімець О.В. Професійна компетентність вчителя географії : навчальний посібник для студентів-географів педагогічних ВНЗ / О.В. Тімець. — Умань : СПД Сочинський, 2008. — 320 с.

8. Шищенко П.Г. Концепція стандарту вищої базової географічної освіти : монографія / П.Г. Шищенко, Я.Б. Олійник, О.Ю. Дмитрук. — К.: Тандем, 2000. —588 с.

У статті розглядається питання мотивації навчання й ціннісних орієнтацій цілісної системи професійно-орієнтованої підготовки майбутніх учителів-географів. Встановлено значення лабораторного практикуму у формуванні спеціальних компетенцій географічного знання: предметної, картознавчої, процесуально-технологічної, інформаційно-дослідницької, мотиваційної і ціннісно-змістової. Обґрунтовано потребу широкого залучення різних методів вивчення курсу «Географія області», необхідних для реалізації функцій фахової компетентності та можливості її удосконалення.

Ключові слова: *підготовка вчителя-географа, фахова компетентність, географія області, лабораторний практикум.*

В статье рассматривается вопрос мотивации учебы и ценностных ориентаций целостной системы профессионально ориентированной подготовки будущих учителей-географов. Установлено значение лабораторного практикума в формировании специальных компетенций географического знания: предметной, картоведческой, процессуально технологической, информационно исследовательской, мотивационной и ценностно-смысловой. Обоснованно потребность широкого привлечения разных методов изучения курса «География области», необходимых для реализации функций профессиональной компетентности и возможности ее усовершенствования.

Ключевые слова: *подготовка учителя-географа, профессиональная компетентность, география области, лабораторный практикум.*

The question of motivation of studies and valued orientations of the integral system of the professionally oriented preparation of future teachers-geographers is examined in the article. The value of laboratory practical work is set in forming of the special jurisdictions of geographical knowledge: subject, kartoknowledge, judicially technological, informatively research, motivational and valued-semantic. Grounded necessity of the wide bringing in of different methods of study of course «Geography of area», necessary for realization functions of professional competence and possibility of its improvement.

Keywords: *preparation of teacher-geographer, professional competence, geography of area, laboratory practical work.*